
УДК 78.492

Ніна Дика (Львів, Україна)

**КАМЕРНИЙ ПРОСТІР МУЗИКУВАННЯ:
КВАРТЕТ ІМЕНІ ЛИСЕНКА**

Висвітлюється діяльність Квартету імені Лисенка в контексті досягнень камерно-інструментального виконавства України. Значну увагу приділено здобуткам камерно-інструментального виконавства.

Ключові слова: камерно-інструментальний ансамбль, камерно-інструментальне виконавство, квартет, прем'єра.

Елітарна камерно-інструментальна музика в умовах науково-технічного прогресу і прагматизму несподівано набуває актуальності, висвітлюючи глибинні духовні процеси, що продовжують нуртувати в суспільстві. Важко назвати інший жанр музичної творчості, здатний гранично переконливо втілювати найбільш суперечливі і багатовимірні проблеми нашого духовного буття.

Камерно-інструментальне виконавство з притаманними йому інтелектуальним заглибленням, психологізмом, врешті, специфічною семантикою узгоджується з надмірними складнощами сучасних мистецьких задумів. Виконавці, які є посередниками між автором твору і слухачем, своєю першою інтерпретацією нерідко вершать подальшу долю виконуваного твору.

Важливо зазначити, що в кожному регіоні України, який, в силу історичних обставин, мав свої традиції культурного розвитку, створювалися камерні колективи, для яких властивими були і певна репертуарна політика, і своєрідність виконавської манери, а панорама гастрольно-концертного життя визначалася не лише мірою інтенсивності, а й суттєвою зміною художньо-естетичних орієнтирів. Очевидно, сам дух часу, що сприяв розвиткові національної музичної виконавської школи, вимагав появи камерних ансамблів. Діяльність колективів, що у складних обставинах, не розраховуючи на широке визнання і офіційну підтримку, бралися за пропаганду української камерної музики важко переоцінити.

Для наших спостережень і висновків плідним виявився метод комплексних досліджень різних жанрів (М. Гордійчука, М. Загайкевич, А. Терещенко, Л. Пархоменко), різних історичних періодів у розвитку національної школи (Н. Герасимова-Персидська, Л. Корній, Л. Кияновська). Методологічним орієнтиром для висвітлення питань інтерпретації, форми, драматургії стали праці українських та російських музикознавців: Н. Горюхіної, В. Москаленка, В. Медушевського, К. Аджемова, Д. Благого, М. Мільмана, Р. Давидяна, Л. Гінзбурга та інших.

Аналіз еволюції розвитку та функціонування Струнного квартету імені М. Лисенка в контексті камерно-інструментального ансамблевого музикування України та Європи постає основною метою даної статті. У другій половині ХХ ст. помітним мистецьким явищем стала діяльність Струнного квартету імені М. Лисенка, заснованого у 1951 році за ініціативою львівського професора Ю. Д. Криха. З вдячністю згадаймо імена перших учасників цього колективу: Олександр Кравчук (I скрипка), Анатолій Сікалов (II скрипка), Роман Гураль (альт), Леонід Краснощок (віолончель). Лисенківці як творча одиниця сформувалися під керівництвом скрипаля-«вільомівця» О. Старосельського, котрий стає художнім керівником новоствореного колективу. Новостворений ансамбль став спадкоємцем струнного квартету ім. Вільома, знаного ще від 20-х років ХІХ ст., продовжувачем його традиції. Значну допомогу надали українським виконавцям також консультації з професорами Київської та Московської консерваторій, а також творчі стосунки з артистами Квартету імені Бетховена.

Впродовж тривалого мистецького життя ансамбль зазнав чисельних змін у виконавському складі: – від лютого 1953 р. замість А. Сикалова другим скрипалям став Борис Скворцов, – від березня

1954 р. партію альту почав виконувати Сурен Кочарян, змінивши Р. Гуралю, – в 1961 році замість С. Кочаряна, котрий перейшов на педагогічну роботу, виконавцем партії альту став Юрій Холодов, – від березня 1970 року партію першої скрипки виконує Анатолій Баженов, від 1983 р. партію другої скрипки виконує Богдан Крися, а від 1991 – Баженов-син. Були й інші зміни у складі колективу.

На початку п'ятдесятих років колектив у складі О. Кравчука, А. Сикалова, Р. Гуралю, Л. Краснощока засвідчив особливо значний художній рівень виконавства: високу майстерність, хорошу техніку, тонкий смак, вирізняючись *«художньо зрілим виконанням творів, з почуттям ансамблю, музикальністю, технічною зрілістю, чистотою, чіткістю, яскравістю звучання»* [1]. Квартет активно гастролював. Вже наприкінці шістдесятих загальна кількість його концертних виступів сягнула двох тисяч. За високу майстерність і творчі досягнення в поширенні української камерно-інструментальної творчості у дні урочистих святкувань сто двадцятих роковин від дня народження М. Лисенка, квартету було присвоєно ім'я класика української музики (березень 1962 року). У липні 1969 року Квартету імені Лисенка було присвоєно звання Заслуженого ансамблю України.

На міжнародну арену Квартет ім. Лисенка вийшов у 1963 році, отримавши на Міжнародному конкурсі імені Лео Вейнера (Будапешт) третю премію. Від 1967 року Квартет – постійний учасник численних Міжнародних та Всесоюзних фестивалів камерної музики: Всесоюзного фестивалю (Вільнюс, 1967), Четвертого Міжнародного фестивалю органної і камерної музики (м. Камень-Поморськ, Польща, 1968), Днях камерної музики (Польща, 1969). *«...Із кожної зарубіжної поїздки ми привозили нові ноти – твори тих композиторів, з якими доводилося зустрічатися, – згадує учасник квартету Б. Скворцов, – в свою чергу намагалися достойно презентувати закордонним слухачам, зокрема Європи, Африки, Японії музику українських композиторів»*. Подібна практика сприяла інтелектуальному і духовному збагаченню колективу.

Репертуар квартету до середини шістдесятих років налічував понад 200 творів. Музиканти стали натхненними пропагандистами кращих взірців світової камерної музики, маловідомих ансамблів різних стилів і епох. Серед інших – квартет № 5 Й. Мислівечека, квартет ре-мажор А.Бацціні, *«Дорійський квартет»* О. Респігі, квартет М. Березовського (транскрипція), септет К. Сен-Санса, Негри-тянська рапсодія» Ф. Пуленка та інші.

Поступово формувався неповторний виконавський стиль колек-

тиву. Його виступів очікують в містах України і зарубіжжя, про нього пишуть статті, дослідження, виходить друком присвячена колективу монографія. *«При всій різноманітності репертуару лисенківців, – писав в монографії музикознавець М. Боровик, – все ж можна виділити в ньому ті його складові частини, які мали вирішальний вплив на виконавський стиль в цілому. Мистецькі уподобання виконавців, їх заглиблення в окремі музичні стилі, твори, образи, особливо переконливе трактування якоїсь частини репертуару визначається самою епохою, її ідеями, провідними поглядами, смаками слухачів. Найяскравіше і найпереконливіше у лисенківців звучать музичні образи емоційно насичені, енергійні, героїко-драматичні, вольові»* [2, с. 50].

Почерк лисенківців позначений тонким ліризмом, широкою градацією півтонів, досконалим розумінням форми, логікою розгортання її драматургії, *«цонайглибшим проникненням в сутність індивідуального самобутнього стилю того чи іншого автора»* [3, с. 32].

Квартет імені Лисенка започаткував чимало цікавих творчих акцій, зокрема активно пропагував сучасну музику, був ініціатором і виконавцем концертів-монографій. Окремо згадаємо таке видатне досягнення колективу як цикл вечорів квартетної музики Димитрія Шостаковича (1975–1976), інтерпретації якої вирізнялися глибоким розкриттям філософського задуму творів, що поєднували симфонічне мислення і тонкий психологізм. Творчість Дм. Шостаковича посіла важливе місце в репертуарі колективу, він став першим виконавцем П'ятнадцятого квартету композитора 144). Прем'єра цього твору відбулася 22 жовтня 1975 р., тоді ж Дм. Шостакович присвятив цей квартет *лисенківцям*. Виконання цього твору підтвердило близькість стильових засад Д.Шостаковича і виконавської манери квартету ім. Лисенка, чіно майстерність і сподвижницьку працю гідно поціновували композитор і слухачі. *«Видатним виконавським досягненням колективу стала інтерпретація П'ятнадцятого квартету з її неймовірною зосередженістю думки, зануренням в тиху елегійність скоріше придуманого, аніж реально відчутного руху»*, – писала музикознавець Л. Бондаренко [4, с. 115].

Пріоритетною рисою колективу, творча діяльність якого була спрямована на пропаганду нової української камерної музики, стало сміливе входження в новий репертуар: часто це були твори незвичні, навіть експериментальні за своєю стилістикою. На початку сімдесятих років твори українських авторів, зокрема *«присвяти»*, де з поміж інших: Квартет В. Губаренка, Квартет № 3, тв. 56 А. Зноско-

Боровського, Квартет Ю. Іщенка, Квартет І. Карабиця, Квартет Г. Ляшенка, Квартет № 1 (1974) В. Сильвестрова, Квартет Є. Станковича, Квартет № 5 А. Філіпенка, Квартет № 4 І. Шамо та інш., помітно збагатили репертуар колективу. Ім'я квартету ім. М. Лисенка все частіше з'являється на афішах авторських концертів. Вражає плідність його діяльності в цей період. В сезоні 1974-1975-их років було виконано сімнадцять полотен українських авторів, серед інших – «Чотири поеми пам'яті Т. Г. Шевченка» В. Рождественського, квартет та «Фантазія і fuga» В. Кирейка, «Український квартет» О. Зноско-Боровського. Майже всі квартетні прем'єри композиторів-шістдесятників – В. Сильвестрова, Ю. Іщенка, М. Скорика, І. Карабиця, Л. Дичко відбулися завдяки лисенківцям.

Нові грані інтерпретології музичної камерної класики демонстрував цикл концертів, де була представлена квартетна спадщина Л. В. Бетховена (сезон 1977–1978). Квартет ім. М. Лисенка спричинився до відродження багатьох призабутих та взагалі незнаних нашому сучасникові сторінок камерно-інструментального мистецтва. Пошуки нових оригінальних творів нерідко було пов'язані із розширенням виконавського складу колективу. Щоразу для виконання того чи іншого твору до виконавського складу залучалися нові музиканти – піаністи (М. Вознесенський, Є. Ржанов, В. Крайнев, О. Любимов, Н. Магомедбекова), струнники (Ю. Шишов – контрабас), духовики (С. Ригін – кларнет), (П. Музика – флейта), (В. Ригін – труба), (В. Колокольников – ударні), вокалісти (І. Козловський, Е. Яроцька), арфісти (О. Ерделі, Н. Измайлова), гітара (А. Іванов-Крамський). Колектив виступав також із квартетом імені М. Леонтовича, Шльонський квартетом (Польща). Найскладніші віртуозні партії кожен музикант виконував без будь-яких зусиль, легко, природно, із романтичною вишуканістю.

Новими художньо-тематичними пошуками позначений період вісімдесятих років, де у полі творчих зацікавлень лисенківців – твори класицизму та раннього романтизму. Приміром, впродовж чотирьох вечорів 1982 року в концертах (по два відділи в кожному) колективом було виконано струнні квартети В. А. Моцарта – d-moll (1783), D-dur (1784), D-dur (1784), C-dur, G-dur, Es-dur, D-dur (1789) і твори Ф. Шуберта: «Смерть і діва», Квінтет для двох скрипок, альту і двох віолончелей C-dur, тв. 163, Квінтет для фортепіано, скрипки, альту, віолончелі і контрабасу A-dur, тв. 114, «Salve Regina» для сопрано і квартету. Ці концертні імпрези ще раз засвідчили як високу професійну майстерність колективу в цілому, так і стильові

особливості виконавської манери кожного з учасників. Критика відзначала, що *«музиканти продемонстрували дивовижну чуйність і інтуїцію»* [5, с.114-116].

Масштабні філософсько-заглиблені концептуальні полотна з яскравою образністю, з перевагою конфліктної драматургії (Л. ван Бетховен, Б. Лятошинський, Дм. Шостакович, Є. Станкович та інші) визначали творче амплуа квартету ім. Лисенка. Водночас, почерк колективу позначений тонким ліризмом, широкою градацією півтонів, що сприяло відтворенню об'єктивних психологічних аспектів творчості композиторів-сучасників, творчі долі яких щільно переплелися. Один з найбільш активних композиторів у жанрі камерно-інструментального ансамблю Юрій Іщенко в особистій бесіді з автором статті відзначав, що *«окрім тих народних рис, якими володіють всі майстри: чудесного ансамблю, красивого і чистого звучання, блискучої віртуозної техніки, витонченості і точності інтерпретації для цього колективу характерно. Є ще одна особливість, яка не часто зустрічається – творча сміливість»*. Сміливість і гостре бажання *«відкривати»* слухачам нові, ще не знані твори, постійно розширювало репертуар колективу й загалом інспірувало значний розвиток квартетного жанру.

Донині Квартет імені Лисенка веде активне мистецьке життя. Сьогодні в ньому грають провідні музиканти України: А. Баженов (1 скрипка), О. Сердинський (2 скрипка), С. Романський (альт, від 1995), І. Кучер (віолончель). Діяльність колективу інспірувала активізацію творчості в цьому жанрі нового покоління митців. Професійна досконалість колективу привертає увагу українських композиторів різних поколінь: у програмах концертів з'явився цикл *«Перше виконання»*, де виконувалися прем'єри творів (понад 50) Ю. Іщенка, М. Скорика, В. Сильвестрова, Є. Станковича, В. Кирейка, Г. Ляшенка, Л. Дичко, І. Карабиця, К. Цепколенко та інших. Тим більша заслуга музикантів, які зуміли привернути увагу до новаторських здобутків вітчизняних композиторів і розвіяти міф про *«традиціоналізм»*, *«етнографічну примітивність»* української композиторської школи. Репертуарна політика лисенківців позначена сміливим впровадженням чисельних ансамблевих полотен, що виходять за межі квартетної літератури. Репрезентуючи камерно-інструментальне ансамблеве мистецтво в Угорщині, Польщі, Німеччині, Норвегії, Кубі, Чехословаччині, Вірменії, Азербайджані, Грузії, Росії, на міжнародних та всесоюзних фестивалях органної і камерної музики, активна творча діяльність Квартету імені Лисенка збагачує виконавську культуру України і світу.

Нина Дыка. Камерное пространство музицирования: Квартет имени Лысенко

Рассмотрена деятельность Квартета имени Лысенко в контексте достижений камерно-инструментального исполнительства Украины. Значительное внимание уделяется достижениям камерно-инструментального исполнительства.

Ключевые слова: камерно-инструментальный ансамбль, камерно-инструментальное исполнительство, квартет, премьера.
